

Хаваджи Д. Р.

**ВІДЗИВ НА МОНОГРАФІЮ О.В. ТИМОЩУКА, П. Є. ТАРАНА
«КРИМСЬКОТАТАРСЬКА ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДУМКА
КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ.: ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕЗИСУ
ТА АВТОНОМІСТСЬКІ ПРОЦЕСИ ЕВОЛЮЦІЇ»**

Серед досліджень, що здійснюються на сучасному етапі розвитку вітчизняної історико-правової науки, чільне місце посідає проблематика становлення та розвитку державницьких традицій українського народу. При цьому увага науковців зосереджується на подіях практично всіх хронологічних періодів українського державотворення. Але попри широкоаспектність сучасного висвітлення історії державності України, в ній ще залишаються і малодосліджені проблеми. Зокрема ті, що належать до історико-правових аспектів Кримської автономії, розробкою яких сьогодні займається досить обмежене коло науковців.

Актуальність наукового погляду на особливості генезису та автономістські процеси розвитку кримськотатарської політико-правової думки зростає також за умов висунення на порядок денний політичного життя України проблем конституційної реформи в нашій державі. Нашадкам досить корисно врахувати певні надбання регіональної історико-правової традиції спадщини етносів, які населяють українські землі, в тому числі й належної кримським татарам. Адже осмислення політико-правових концепцій їхнього минулого допоможе набагато ефективніше розвивати політичні взаємини державного центру і республіканської автономії сьогодні, вдосконалювати елементи правової системи України, буде сприяти стабільності правопорядку, реалізації конституційних гарантій прав та свобод громадян, активізації їхньої участі у державотворенні.

Монографія О.В. Тимощука, П.Є. Тарана багатопланове і творче дослідження, яке має проблемний характер і охоплює велике коло таких питань, як виокремлення суттєвих історичних етапів у процесі становлення та розвитку правової культури кримськотатарського народу; визначення специфіки духовно-управлінської організації мусульманської громади Криму в російській імперії; з'ясування особливостей процесу суспільно-політичної інституалізації кримських татар наприкінці XIX- на початку XX ст. в Російській імперії на розвиток автономістських ідей кримськотатарського національного руху; вивчення характеру депутатської діяльності кримськотатарського представництва із забезпечення в Росії мусульманської ідеї державного устрою Криму напередодні та в умовах першої світової війни.

Робота спирається на солідну джерельну базу. В ході роботи над монографією було опрацьовано блоки джерел, які сучасна допоміжна історична наука джерелознавства визнає класичними при здійсненні будь-якого історичного дослідження. В їхньому числі архівні матеріали, які вперше вводяться в науковий обіг; документи, опубліковані в різноманітних збірках; періодична преса; тематична література мемуарного характеру.

Серед основних питань, які розкриваються в монографії, слід відзначити: етноконфесійні, державотворчі та культурно-освітняські передумови зародження національної правосвідомості кримських татар (с. 20-38); духовно-управлінську організацію мусульманської громади Криму в Російській імперії (с. 39-66); суспільно-

політичну інституалізацію кримських татар наприкінці XIX- на початку XX ст.; депутатську діяльність кримськотатарського представництва із забезпечення ісламської релігійно-культурної автономії в Росії (с.97-121); Конституцію Демократичної Кримської Республіки 1917 р. за проєктом партії „Міллі-Фірка” та Мусульманського виконавчого комітету (с. 122-140); діяльність кримськотатарських урядовців в період перебування в Криму німецького військового контингенту 1918 р. (с. 160-165) тощо.

В монографії на підставі історико-правового вивчення вперше залучених до наукового обігу джерел, зокрема матеріалів з архівних фондів, та відповідних наукових творів вітчизняних і зарубіжних учених доводиться, що державотворення в Криму в XIV- XV ст.ст. відбувалося одночасно з етногенезом кримськотатарського народу, в чому суттєву роль відіграли декілька історичних хвиль тюркизації та ісламізації регіону. Васальна залежність Кримського ханства від Оттоманської імперії прискорила формування його духовно-управлінського апарату за зразком, притаманним більшості ісламських країн. Це започаткувало формування власних державницьких традицій кримських татар, що закладалися у відповідності з теократичними засадами Арабського Халіфату зі збереженням стародавніх елементів військової демократії монгольських і тюркських племен.

Визначальним для оцінки монографії є висновок про те, що для традицій кримськотатарського народу не були характерні радикальні засоби вирішення національних проблем, оскільки вони не мали глибокого коріння ні в його правовій психології, ні в правовій ідеології. Натомість протягом XVIII – початку XX ст. ст. В політико-правовій думці кримських татар послідовно обстоювалися ідеї релігійно-культурної автономії мусульман та національно-культурної автономії свого народу в складі російської або загальнокримської держави. На початку XX ст. ці ідеї знайшли своє втілення у практиці кримського державного будівництва, коли на підставі визначень національної Конституції кримськотатарського народу, ухваленої його Курултаєм 1917 р., відбулося нормативне оформлення самоорганізації мусульманської громади Криму. За своїми рисами цей процес цілком відповідав ознакам поняття „національна автономія”, широко вживаному в сучасній теоретико-правовій науці. Визначальним для оцінки монографії є висновок про те, що для традицій кримськотатарського народу не були характерні радикальні засоби вирішення національних проблем, оскільки вони не мали глибокого коріння ні в його правовій психології, ні в правовій ідеології. Натомість протягом XVIII – початку XX ст. ст. В політико-правовій думці кримських татар послідовно обстоювалися ідеї релігійно-культурної автономії мусульман та національно-культурної автономії свого народу в складі російської або загальнокримської держави.

Однак незважаючи на короткий час свого існування, досвід національно-культурної автономії 1918 р. В Криму має непересічне значення для практики сучасного українського державного будівництва. Він став реальним втіленням однієї з форм реалізації владних функцій кримськотатарського представництва у центральних органах держави, що було логічним наслідком розвитку автономістських ідей кримськотатарської політико-правовій думки.

Таким чином монографія О.В. Тимощука, П.Є. Тарана являє собою високий науковий рівень розгляду та аналізу досліджуваних проблем. Тому, підсумовуючи, слід зазначити, що вона, безумовно, є новим і вагомим внеском в юридичну науку і може бути цікавою для вчених, фахівців, які вивчають особливості генезису та автономістські процеси еволюції.

Поступила в редакцію: 22.12.2006 г.